

Datum: Donderdag 16 en vrijdag 17 september 2010
Locatie: Hotel Wientjes in Zwolle
Gastheer: Zwolle Kampen Netwerkstad
Thema: Mid size utopia's en de nieuwe ronde sleutelprojecten

Henk Jan Meijer: de kracht van mid size regio Zwolle Kampen

Er is groeiende aandacht voor de middelgrote stedelijke gebieden die op enige afstand als een gordel om de Randstad liggen. Deze stedelijke gebieden, lopend van Bergen op Zoom in Westelijk Brabant tot Zwolle Kampen Netwerkstad bij de monding van de IJssel, worden ook wel aangeduid als mid size regio's. Het zijn vitale gebieden met volop ontwikkelingskansen die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van rijksdoelstellingen.

Zwolle Kampen Netwerkstad is de meest dynamische van alle mid size regio's, gelet op de relatieve groei van het aantal inwoners. Behalve dynamisch is Zwolle Kampen ook een echte '*centrumregio*'. Met andere grotere steden op flinke afstand is nergens in Nederland een stad te vinden die zo goed voldoet aan de centrale-plaatsentheorie van Christaller. Bijgevolg is het voorzieningenniveau van Zwolle een stuk hoger dan je zou verwachten van een stad met 120.000 inwoners. Alleen een universiteit ontbreekt. Een ander opvallend kenmerk van Zwolle Kampen is de uitgesproken scharnierfunctie, tussen de Randstad en het noorden des lands en tussen de Randstad en het oosten des lands. De infrastructuur laat dat het duidelijkst zien. De A28 (met afsplitsing naar de A37), A50/N50 en de N35/A35 lopen allemaal door de regio. Voor het spoorwegnet is Zwolle Kampen nog belangrijker. Er lopen spoorlijnen in zeven richtingen.

Zwolle-Kampen

Met de voltooiing van de Hanzelijn, naar verwachting eind 2012, wordt Zwolle een nog belangrijker spoorwegknooppunt. Bovendien wordt de reistijd naar de Noordvleugel van de Randstad plotseling een stuk korter, wat de ruimtelijk-economische relatie tussen de twee gebieden zal -

Quotes

- "Regio's moeten meer mogelijkheden krijgen voor belastingheffing, zeker nu rijksinvesteringen sterk gaan teruglopen." Gerrit van der Plas
- "Zwolle Kampen Netwerkstad doet bijna alles al op eigen kracht. Ik hoor niet tot de categorie bestuurders die voor alles naar Den Haag kijkt." Henk Jan Meijer
- "Als je een kloppend verhaal hebt, klopt de rest ook." Pieter van Ree
- "Het gepolariseerde denken in rood en groen is vaak een excuus geweest om de stadsgrens zogenaamd 'nog één keer' op te rekken." Daan Zandbelt
- "De gemeenteraad is het grootste obstakel om te werken aan een grote regionale visie. Raadsleden brengen voortdurend losse kwesties naar voren om te scoren." Dick Buursink
- "Het Rijk heeft behoefte aan een gesprekspartner die de stedelijke regio's vertegenwoordigt." Anita Bijvoet

versterken. Voor Zwolle Kampen betekent dit uiteraard nogal wat in programmatische zin. Aan de rand van Kampen komt een nieuw station. En bij station Zwolle ligt een grote opgave voor ruimtelijke inpassing en vastgoedontwikkeling.

Een andere ontwikkeling met grote ruimtelijke gevolgen betreft de wateropgave van de IJsseldelta. Met de peilverhoging van het IJsselmeer, zoals voorgesteld door de commissie-Veerman, zijn forse extra maatregelen nodig om de waterafvoer van de IJssel goed te regelen. Er staat onder meer een *bypass* van de IJssel naar het Drontermeer op het programma en de IJsseldelta heeft nadrukkelijk een taak voor piekvang van de grote rivieren.

Er ligt kortom genoeg op het bordje van de regio om samen te werken. Dat gebeurt in de lichte organisatie Zwolle Kampen Netwerkstad waarin drie partners vertegenwoordigd zijn: de gemeenten Zwolle en Kampen en de provincie Overijssel. Zwolle Kampen Netwerkstad stemt het beleid weer af met vijftien omliggende gemeenten. Er zijn ongeveer tien bestuurders en twintig ambtenaren bij Zwolle Kampen Netwerkstad betrokken, in een regiegroep, een overleg tussen de drie secretarissen, een bestuursteam, een ambtelijk team en een programmabureau. Er is gezorgd voor voldoende bestuurlijke en ambtelijke zwaarte om zo de programmapunten met gezag over het voetlicht te brengen. Er wordt gewerkt met vier zogeheten programmalijnen: Sterke Steden, Bereikbaarheid & Mobiliteit, Ontwikkeling Economie, en Kwaliteit van Leven. Voorheen werd gewerkt met tien zogeheten boegbeelden maar dat werd als te diffuus ervaren.

Mid Size Utopia: in the middle of somewhere

Dat stad en platteland gewilde kwaliteiten hebben die moeilijk te combineren zijn, is een bekend gegeven. Een boerderette op de Dam is nu eenmaal niet mogelijk, het is dus altijd zoeken naar oplossingen die hier zo dicht mogelijk bij in de buurt komen. Mid size regio's, zoals hierboven besproken, lijken deze oplossingen het best te kunnen bieden: gewaardeerde landschappen, mooi wonen, een hoog voorzieningenniveau, goed bereikbaar en centraal gelegen in de ABC-megaregio (Amsterdam, Brussels, Cologne). Dat is het uitgangspunt geweest van de ontwerpstudie Mid Size Utopia die Daan Zandbelt van bureau Zandbeltvandenbergh heeft verricht. Er zijn zeven regio's onderzocht: Zwolle Kampen Netwerkstad, de Valleiregio (onder andere Ede en Wageningen), Noord-Oost Brabant, West-Brabant, Stadsregio Arnhem-Nijmegen, de Stedendriehoek (Apeldoorn, Deventer, Zutphen) en Samenwerkingsverband Regio Eindhoven. Van deze regio's is de ruimtelijke kwaliteit onderzocht, zowel vergelijkend tussen de regio's als in relatie tot andere kenmerken. Ook zijn er aanzetten gedaan voor ontwerpend onderzoek en ontwerpstrategieën die de ruimtelijke kwaliteit van de regio's kunnen uitbouwen.

Hoewel de mid size regio's vaak als eenheid worden gepresenteerd, zijn er ook behoorlijke verschillen en de onderscheidende kwaliteiten tussen de regio's. Zo valt Zwolle Kampen Netwerkstad op door de aantrekkelijke historische binnensteden, de Valleiregio door het complete voorzieningenniveau zonder stedelijke setting en lijken Arnhem en Nijmegen tweelingsteden die weinig aan elkaar toevoegen. De positie ten opzichte van de Randstad is een ander belangrijk verschil. Waar Breda en 's-Hertogenbosch al bijna tot de Randstad gerekend kunnen worden, zal Zwolle Kampen in fysieke zin altijd het tussengebied van de -

Veluwe en Flevoland houden. Overigens kan deze regio in functionele zin wel dicht tegen de (Noordvleugel van de) Randstad aan komen te liggen met de opening van de Hanzelijn: de forenzenstroom (nu circa 6 procent van de beroepsbevolking in de regio) zal naar verwachting substantieel toenemen. De verschillen in acht nemend, is een verdere opsplitsing en herindeling van de mid size regio's mogelijk: Zwolle Kampen vormt samen met de Stedendriehoek een netwerk in de IJsselvallei, West-Brabant gaat verder zonder Tilburg, 's-Hertogenbosch vormt samen met Eindhoven en Nijmegen een nieuw netwerk en Arnhem fuseert met de Valleiregio. Maar ook dit is niet een indeling die tot in eeuwigheid het meest recht zal doen aan de ruimtelijke realiteit, want die verandert immers, alsmede de inzichten.

Welke agenda zouden de mid size regio's moeten voeren om de kwaliteiten optimaal te benutten? Allereerst vol inzetten op de herstructureringsopgave. Die is nu al groot, maar ook in de toekomst zullen er woonmilieus ontstaan die op de schop moeten. Sommige wijken uit de jaren '80 lijken daar nu al rijp voor. Bovendien zal de bouwopgave meer dan in het verleden in het bestaand stedelijk gebied moeten plaatsvinden. De vuistregel om 40 procent van de bouwopgave binnenstedelijk te realiseren, is onlangs door een aantal grote steden zelf opgekrikt tot 80 procent. Dit in het besef dat tot in elk geval 2040 krimp niet echt een issue zal worden in de meeste mid size regio's. Een nieuwe generatie Vinex-bouw moeten we niet willen; het is geen passende uitdrukkingsvorm van hoe mensen in de toekomst willen wonen. Wat wel past, is het creëren van diverse woonmilieus die specifieke woonwensen faciliteren in de juiste variëteit en aantallen. Bij het realiseren van de bouwopgave kan een aantal stedenbouwkundige concepten worden ingezet. Het rood-groendenken, nota bene bedoeld om het ommeland te sparen, leidt namelijk maar al te vaak tot het telkens weer oprekken van de grens tussen stad en land. Een ruime overgangszone rond steden is een veel robuustere grens om het platteland te vrijwaren van verstedelijking.

Een ander belangrijk concept is dat van de voorstadhaltes. Dit kunnen dynamische plekken worden met een hoge ruimtelijke en functionele kwaliteit. Gescheiden vervoersstromen kunnen weer gebundeld worden waardoor ze aan ruimtelijk-economische kracht winnen. In Zwolle Kampen biedt Stadshagen hiervoor goede mogelijkheden. De oude spoorlijn wordt vertramd, waardoor een interessante toevoeging aan het netwerk van openbaar vervoer ontstaat. Bij het vormgeven van het concept voorstadhalte is het belangrijk dat deze ook duidelijk herkenbaar is, zodat het een logisch en natuurlijk focuspunt vormt. Ook langs de A28-ring in Zwolle doen zich dergelijke mogelijkheden voor.

Debat: vernieuwing en creativiteit

Wat maakt mid size regio's nu precies zo effectief voor het realiseren van opgaven? Volgens Henk Jan Meijer zorgt vooral de schaal voor effectief opereren. Netwerkpartners komen elkaar in dezelfde circuits tegen en de stedelijke opgaven (met name herstructurering) zijn van een omvang die nog goed te overzien is. In hoeverre zijn de opgaven van de stedelijke regio's van nationaal belang en hoe zou de betrokkenheid van het Rijk eruit moeten zien om dat van de grond te krijgen? Anita Bijvoet stelt dat VROM werkt aan een visie op niet-Randstedelijk Nederland en daarbij twee lijnen volgt: het uitbouwen van sterktes en het aanpakken van de grootste problemen, dit alles vanuit nationaal perspectief bekeken. De visie Randstad 2040 en het bijbehorende investeringsprogramma is ook op die manier vormgegeven. In het geval van Zwolle Kampen Netwerkstad zijn investeringen die gepaard gaan met de Hanzelijn een voorbeeld van de eerste lijn en de wateropgave van de IJsselvallei een voorbeeld van de tweede lijn. Zwolle Kampen zou er goed aan doen om de wateropgave duidelijk naar voren te brengen en zo in beeld te komen als nationaal sleutelproject. Overigens zal VROM uiterst selectief te werk gaan bij het aanwijzen van sleutelprojecten en investeringen; naar verwachting zullen slechts drie netwerkregio's worden geselecteerd. Dit vooral vanwege de krimpende budgetten; er is simpelweg geen geld om bij veel projecten substantieel te investeren. Dat brengt het debat vanzelf bij de vraag waarom -

een stedelijke regio zich zou inspannen om nationaal sleutelproject te worden als de kans op uitverkiezing zo klein is en er geen investeringsprogramma voor de lange termijn in zicht is. Het is inderdaad zo dat het Rijk niet (meer) de vanzelfsprekende investeringspartner is voor projecten die de regio niet zelf kan betalen. Henk Jan Meijer stelt dat Zwolle Kampen allang de eigen broek ophoudt, met uitzondering van de eerdergenoemde Hanzelijn en de wateropgave in de IJsseldelta. Niettemin blijft het volgens Bijvoet belangrijk dat het Rijk een gesprekspartner heeft voor het maken van afwegingen op rijksniveau. Pieter van Ree voegt daar aan toe dat een recente studie van onderzoeksinstituut OTB heeft uitgewezen dat het helpt om plannen te realiseren wanneer een regio zich op de kaart probeert te zetten als sleutelproject. Misschien biedt een *'Jupilerleague'* van sleutelprojecten wel uitkomst voor regio's die straks buiten de boot vallen. Volgens Dick Buursink moet de provincie zich veel meer gaan richten op stedelijke opgaven, zoals herstructurering. Nu richt de provincie zich vooral op het platteland, en daar worden ook mooie resultaten geboekt, maar de urgentie van stedelijke opgaven is veel groter. Bovendien is dit veel bepalender voor de identiteit van een regio of provincie. Zeker nu de meeste provincies een goed gevulde bankrekening hebben waar de regering met belangstelling naar kijkt, is het zaak om met stedelijke regio's en gemeenten een brede visie te ontwikkelen met een bijbehorend investeringsprogramma. Dat is gelijk een goede aanvulling op dichtgetimmerde, creativiteit dodende exercities als het MIRT en de MKBA's. Overigens zouden regionale partijen dan wel meer mogelijkheden moeten krijgen voor belastingheffing, zoals bijvoorbeeld in Denemarken al het geval is. Tenslotte moeten bewoners en maatschappelijke partners doordrongen raken van het feit dat de financiering van de openbare ruimte niet langer louter een zaak van de overheid is. In de stadstaat Hamburg zijn initiatieven gaande die als voorbeeld voor een nieuwe aanpak kunnen dienen. Daar investeert de overheid in sommige gevallen niet in de openbare ruimte als burgers, bedrijven en maatschappelijke partners niet participeren. Het duurt soms even voordat deze boodschap aankomt maar uiteindelijk lukt het. Henk Jan Meijer heeft twijfels over de reikwijdte van deze aanpak; het is immers vaak al lastig om winkeliers te betrekken bij het beheer en onderhoud van een winkelstraat. Een private investeerder moet wel de meerwaarde van een investering inzien, bijvoorbeeld in de vorm van stijgende vastgoedprijzen. Er liggen in elk geval wel kansen voor betrokkenheid van woningcorporaties in gebieden waar zij veel bezit hebben.

Regionaal ontwerp als instrument

Ronald Lohr vertelt hoe de Eo Wijers-stichting haar doelstelling -ruimtelijke kwaliteit in de regio- vooral probeert te bereiken door ontwerprijstvragen te organiseren. Want ontwerp kan als instrument bijdragen aan de versterking van de regionale positie van Zwolle Kampen Netwerkstad en haar ruimtelijke kwaliteit. Hilde Blank van BVR heeft hier ervaring mee, zij was ateliermeester op de regionale schaal bij Atelier Overijssel. De functie van het atelier was initiëren. Vervolgens wordt het door de overheden overgenomen en uitgevoerd. Door ontwerpend onderzoek werd bijvoorbeeld in kaart gebracht dat er in Overijssel 600 boerenerven waren die mogelijk getransformeerd zouden worden. Door ontwerp krijgt men zicht op de omvang. Want 20 transformaties van boerenerven zijn niet bepalend voor de ruimtelijke inrichting. Maar 200 hebben effect op het landschap, het verkeer en de functie van het landelijk gebied. Ook werd er in Atelier aandacht besteed aan stadsrandzones. Over het algemeen wordt er vanuit de stad naar het landschap gekeken, maar in dit atelier werd ook vanuit het landschap naar de stad gekeken en dat zorgt voor een perspectiefverschuiving. Gerard Elferink, oud wethouder uit Raalte is Hilde als ateliermeester opgevolgd. Zijn taak is om ruimtelijke kwaliteit daadwerkelijk gerealiseerd te krijgen en om college- en raadsleden te activeren op dit onderwerp.

Vertramming van de kamperlijn

De Kamperlijn wordt vertrammd, nu is het een trein maar in 2011 kan men met de tram van Zwolle naar Kampen. Deze vertramming biedt kansen voor het verdichten van het stedelijk weefsel tussen Zwolle en Kampen. Tevens zal aan de zuidzijde van Kampen het Station Kampen van de Hanzelijn komen. De eerste ontwikkelingen in het landschap zijn reeds zichtbaar. De bereikbaarheid zal enorm toenemen, echter heeft de ontwikkeling impact op de landschappelijke kwaliteiten van Kampen. De Zwartendijk, waar de Kampenaren in het weekend veel recreëren, wordt door de spoorlijn in tweeën gedeeld. Deze overgang vormt een van de weinige verbindingen. Van de recreanten wordt verwacht een aardige route af te leggen langs het spoor.

De wateropgave in Zwolle-Oost

In Zwolle-Oost wordt ruimte gemaakt voor hoogwater in het Vechtdal. Dit raakt aan stedelijke ontwikkeling en de upgradage van infrastructuur. Want plannen is lastig enerzijds met de kredietcrisis en anderzijds door de Peilstijging van het IJsselmeer met 30 cm die in de regio Zwolle Kampen opgevangen moet worden. Hierdoor zullen bijvoorbeeld de bomen in het centrum van Zwolle doodgaan. Naast de peilstijging moet Zwolle zich voorbereiden op watersnood. Want storm op het IJsselmeer kan hier de rivieren buiten de oevers doen treden. Duidelijk is dat de regio deze opgave niet alleen aankan en dat hulp van het Rijk nodig is. Want het is een nationale opgave. Door het water in Zwolle Kampen op te vangen blijven bijvoorbeeld Almere en IJburg droog.

Na de excursies is er geoefend met regionaal ontwerp. Dit leidde tot allerlei goede ideeën voor de regio zoals het ontwikkelen van nieuwe recreatieve fietsroutes, het bouwen op terpen en uitbuiten van kansen die de vertramming biedt door juist daar te verdichten. Door ontwerp keken de deelnemers op een integrale manier tegen het gebied aan en kwamen de creatieve ideeën los.